

ГЕОПОЛІТИЧНІ ПОГЛЯДИ АЛЕНА ДЕ БЕНУА

В статті автор аналізує геополітичні погляди Алена де Бенуа щодо співвідношення ролі, історії, цінностей, просторових та часових меж Європи та Заходу. Визначає спільні та відмінні чинники розвитку християнства західно та східного типу, а також язичництва. Автор аналізує чотири епохи що пройшло в своєму розвитку людство та детально зупиняється на сучасній епосі – епосі постмодерну. Розглядає зародження та розвиток глобалізації та її наслідки для сучасного світу. Обґрунтовує перспективи кооперації зусиль Європи та Росії.

Ключові слова: Ален де Бенуа, юдеохристиянство, язичництво, глобалізація, геополітика.

Ален де Бенуа (фр. Alain de Benoist, народився 11 грудня 1943 року) – справжнє ім'я Фабріс ла Рош (Fabrice La Roche) – видатний французький філософ, історик, соціолог, геополітик, письменник і журналіст, один з творців руху «Нові праві». Головний редактор журналу Elements («Елементи») і альманаху Krisis, творець так званої «Групи вивчення європейської цивілізації» (Grece), абревіатура якої означає «Греція» і вибрана не випадково. Одна з головних ідей Алена де Бенуа – протиставлення європейської античності «раціоналізму і ідеалам 1789 року». Основні напрямки досліджень Алена де Бенуа – політична філософія і історія ідеологій. Автором в цілому підготовлено понад п'ятдесят монографій і трьох тисяч статей. Серед книг, зокрема, «Ніцше: мораль і «велика політика»» (1973), «Погляд справа: критична онтологія сучасних ідей» (1977), «Що таке геополітика» (1978), «Як можна бути язичником» (1981), «Меллер Ван ден Брук і консервативна революція» (1981), «Віхи вирішальних років» (1982), «Європейські традиції» (1982), «Проблема демократії» (1985), «Культурна революція справа. Грамші і «Нова права»» (1985), «Європа – Третій світ. Та ж боротьба» (1986), «Проти расизму» (1992), «Піщинка. Віхи кінця століття» (1994), «Націоналізм: феноменологія і критика» (1994), «Демократія представницька і демократія участі» (1994), «Ніцше і консервативна революція» (1994), «Внутрішня імперія» (1995), «Ернст Юнгер і «Робітник». Життєва і інтелектуальна

траєкторія між богами і героями» (1995), «Сім'я і суспільство. Витоки – Історія – Сучасність» (1996), «Лінія горизонту. Промови до громадян Європи» (1996), «Легенда про Хлодвіга» (1996), «Америка як вона є» (Тегеран, 1996), «Ернст Юнгер. Бібліографія» (1997), «Комунізм і нацизм» (1998), ««Піна і галька». 1991-1999. Останнє десятиріччя: вид здалеку» (2000), «Ісус під критичним поглядом істориків» (2000), «Хайек» (2000) – критика поглядів «батька-засновника» теорії ринкової економіки, «Минуле століття. Нотатки до його завершення» (2001), «Шарль Моррас і «Французька дія». Бібліографія» (2002), «Що сталося з лівими?» (2002), «По той бік прав людини» (2004), «Короткі біографії французьких правих» в 4-х томах (2004-2005) і т.д.

Ален де Бенуа є тим ідейним вченим, на підставі поглядів якого була здійснена переоцінка політичних, економічних, культурних та інших цінностей «старих правих». На основі цього була повністю відкинута як якобінська ідея держави-нації, яка вичерпала себе, а майбутнє належить тільки «Великим геополітичним просторам», а також одночасно й ідеї, що відносяться як до лівих, так і до правих напрямків в політиці, а саме: атлантизм, американізм, їх матеріалістичні та плутократичні тенденції, марксизм, інтернаціоналізм та інші. Завдяки саме новим правим в вузах Франції реабілітовано викладання геополітики, що вважалась раніше тільки нацистської наукою, з відомими іменами її корифеїв. У той же час вони сприяли офіційному запровадженню позицій Третього Шляху як самостійного і визнаного шляху розвитку.

Нові праві зберегли органічний зв'язок з теоретичними поглядами німецької довоєнної геополітики. У той же час нові праві різко відрізняються від деяких інших правих рухів, монархістів, католиків, антикомуністів, консерваторів та інших правих політичних течій по більшості позицій. В сучасних умовах нові праві є прибічниками органічної демократії, їх політика базується на принципах континентальної геополітики, вважаючи, що майбутнє належить тільки «великим геополітичним просторам». В основу «Великих просторів» має бути покладено об'єднання в політичний блок не тільки різних держав, а й різних етнічних груп незалежно від їх обсягу в єдину «Федеральну імперію» з рівними правами її суб'єктів. Стратегічна єдність такої імперії повинна ґрунтуватися на єдності початкової культури, а етнічно вона повинна бути диференційованою. В основі такої ідеї знаходиться єдине індоевропейське походження, тобто

принцип спільного минулого. Саме обставини стратегічної та економічної інтеграції сучасної епохи необхідні для володіння істинним геополітичним суверенітетом диктують необхідність такого об'єднання.

З таких обставин Ален де Бенуа робить найважливіший висновок, що народи Європи приречені на спільне майбутнє, його гаслом в даній ситуації виступає «Єдина Європа ста прапорів». У такій концепції простежується тенденція об'єднання і правих, і лівих. Геополітичні погляди Алена де Бенуа спрямовані на затвердження «континентальної долі Європи», що узгоджується з німецької геополітичної континентальної школою Карла Хаусхофера. З цього робиться характерний для нових правих висновок про протиставлення «Європи» і «Заходу». Європа, як континентальне геополітичне етнічне утворення, що має єдине коріння, протиставляється «Заходу», як геополітичному утворенню, що заперечує етнічні та духовні традиції, є утилітарною, раціоналістичною і механістичною буржуазною цивілізацією. Яскравим представником такої цивілізації є Сполучені Штати Америки. Таким чином, вважає де Бенуа, Європа повинна об'єднатися в єдину федеральну імперію, яка повинна протистояти Заходу та США. При цьому об'єднання має базуватися в першу чергу на регіональних тенденціях в зв'язку з тим, що регіони зберегли традицію, а центри, навпаки, уражені Заходом. Франція в такому контексті повинна орієнтуватися на Німеччину і Серединну Європу. Тому, починаючи з сімдесятих років XX століття, нові праві виступають за суворий нейтралітет Європи, вихід з НАТО, за розвиток самодостатнього ядерного потенціалу. Звідси тяжіння нових правих до де Голлю, а в теоретичному плані до Ф. Науманна, засновнику геополітичної теорії Серединної Європи.

Щодо Східної Європи позиція нових правих виробила тезу «Перш за все Європа, але краще навіть зі Сходом, ніж із Заходом» замість старого «Перш за все Європа, ні Захід, ні Схід». Звідси значний інтерес до Китаю, який протистоїть і американському, і радянському імперіалізму. Вони противники талассократії і концепції Єдиного світу «One World», вони послідовно виступають проти атлантизму та мондіалізму.

Крах (або різке ослаблення) радянізму в світі призвело до парадоксальної, але закономірної, ситуації – зміцненню антиатлантичного руху Третього шляху Європи. Протистояння комунізму

нині втратило будь-який сенс, тому що єдиним ворогом для лівих і консервативних революціонерів є атлантизм. Між європейським націонал-більшовизмом і радянським націонал-більшовизмом є відмінність, яка полягає в тому, що в Європі така позиція є виразом максимального нонконформізму, неприйняття існуючої Системи. Радянський націонал-більшовизм в даний час являє собою просто конформізм, який скутий страхом перед шовінізмом, націоналізмом, імперіалізмом та іншими явищами, в яких він звинувачений та зізнався. В даний час відбувається зворотна і закономірна картина, коли саме комуністи, розчарувавшись в ідеях і реалізації комунізму в дійсності, переходять до лав революційних консерваторів. В даний час немає сенсу відносити людей до правих або лівих – коммуніфашистам – оскільки основний вододіл чисто геополітичний – правий атлантизм проти консервативного євразійства.

Ален де Бенуа проявив себе послідовним прибічником багатополярного світу («плюриверсуму»), активним ворогом глобалізації і планетарного панування США. Він – рішучий противник всіх віртуальностей сучасних базисних ідеологій. У тому числі парадигми ліберальної теорії пріоритету прав людини. Так, в книзі «По ту сторону прав людини» Ален де Бенуа вказує, що сакралізація прав людини в поєднанні з комерціалізацією всіх сторін життя призвела до їх перетворення в «ідеологічну арматуру глобалізації» і знаряддя панування над людьми. «Проблема свободи не може бути вирішена в рамках права чи моралі. Вона є, перш за все, питанням політичним, яке тільки політично і може бути вирішене», – такою є позиція автора в цьому питанні. Ідеологія прав людини ґрунтується на чотирьох догматах віри: вірі в єдність людського роду і в моральне значення цієї єдності; вірі в існування якоїсь «людської особистості», що не залежить від конкретних ознак кожного конкретного індивідуума; вірі в «людську природу», що дає підстави для «природного права»; нарешті, вірі в пріоритет індивідуума над органічними та історичними спільнотами, такими, як культури, народи і нації. Перша віра вважає цілком очевидним і доведеним, «що кожна окремо взята людина є членом неповторного, загально-переважного виду тварин, хомо сапієнс (людина розумна), що, однак, цей біологічний факт також включає в себе і моральні наслідки». Єдність людського роду повинна розумітися тут в сенсі рівноцінності. Людство нібито є досить «гомогенним», щоб всі індивідууми могли вважатися абсолютно рівноцінними – таким чином фіксовані серед

людей відмінності повинні були б розглядатися в якості поверхневих, другорядних або тимчасових явищ.

Особливе ставлення у Алена де Бенуа в плані підтримки ідей німецького юриста і геополітика Карла Шмітта було висловлено їм в книзі «Карл Шмітт сьогодні» (Carl Schmitt actuel), що вийшла в 2007 року. Автор підкреслює зростання значення і ваги поглядів Карла Шмітта в світлі розробленої Шміттом теорії партизанської війни і теорії надзвичайного стану різко зросла. У такій світовій геополітичній ситуації як результат війни між Морем і Сушею спостерігається виникнення нового номоса, який внаслідок своєї якості багатополлярності виступає проти монополлярності та глобалізації. Ален де Бенуа обґрунтовано вважає, що новому номосу повинна відповідати нова четверта політична теорія, яка не повторить попередні теорії – лібералізм, фашизм, комунізм. У цьому плані їм висловлена парадигма про те, що саме Росії належить особлива роль у створенні цієї четвертої політичної влади.

Найважливішим, ключовим у вченні Алена де Бенуа є сформоване ним ставлення до релігії в цілому і до християнства зокрема. Відмінною особливістю цього вчення є те, що автор послідовно відкидає вчення «старих правих», яке полягає в тому, що вони бачать ідеали 1789 роки не як заперечення старої християнської католицької Європи, а як закономірний наслідок всіх її шляхів.

Звернення до «язичництва» Алена де Бенуа є проявом дискусії з новоєвропейською парадигмою лінійного часу, витоки якої він бачить в біблійній спадщині: «Ми відразу ж відкидаємо юдеохристиянську проблематику, яка робить з минулого виразно проведену точку на прямій, що неминуче веде людство з райського саду в месіанські часи».

У той же час він не є послідовним прихильником язичництва, розуміючи, що за час існування християнства, язичницька традиція перекручена і не підлягає відновленню. Ален де Бенуа категорично виступає проти «парадигми лінійного часу», яка превалювала протягом двох тисячоліть на Заході, що і привело його в тупиковий стан. Автор розуміє, що «минуле, сьогодення і майбутнє – не різні точки на одновимірній лінії, але, навпаки, перспективи, що збігаються у всякому сьогоденні. Минуле, підкреслюємо, не може бути ні чим іншим, як вписаним в нинішній час (події його не «пройшли», але відбуваються в сьогоденні, бо, розвертаючись, присутні). Те ж саме і майбутнє. Оскільки будь-яке теперішнє – не крапка, але перехрестя,

кожну мить актуалізує загальність минулого і потенціалізує загальність майбутнього. Це і є тривимірність історичного часу. Питання про те, чи можна чи ні «пережити минуле», відпадає: минуле, пізнане як минуле, завжди переживає всяке сьогодення; воно є одна з перспектив, завдяки яким людина може накреслити і викувати свою долю», – пише він у книзі «Les idées a l'endroit». Однак язичництво Алена де Бенуа можна назвати умовним, так як він не є прихильником жодного язичницького напрямку. Він вважає, що «мова йде про з'єднання з непереборним, а не з «подоланим»».

У роботах Алена де Бенуа проглядається певна спадкоємність і постійний розвиток його поглядів. Він вважав, що «сьогодні нам представляється небезпечним не стільки зникнення язичництва, скільки його відродження в примітивних або дитячих формах, споріднених тій «вторинній релігійності», в якій Шпенглер з повною підставою бачив одну з характерних рис культур, що гинуть. Те процвітання неоязичницьких груп, свідками якого ми є за минулі п'ятнадцять років, тільки посилює мою думку про це. По всій видимості, багато таких рухів не мають насправді нічого спільного з язичництвом, незважаючи на те, що вони використовують це слово. Що стосується груп з більш суворою релігійною схильністю, їх *modus operandi* часто робить їх схожими на секти. Засуджуючи антикультову істерію, яка тільки додає плутанини через те, що всі ці групи змішуються в одну купу Ален де Бенуа бачив в цьому багато імітації, багато пародії, але дуже мало язичництва!». З самого початку підкреслюючи, що «Як можна бути язичником» – не керівництво для політичної дії. Ален де Бенуа порівнює себе з Ніцше: «Як завжди, я написав цю книгу для всіх і ні для кого».

Ален де Бенуа є одним з послідовних критиків християнства на Заході, причому, те, що він іменує християнством, не вичерпує всієї християнської традиції. Для Алена де Бенуа християнська («юдеохристиянська», або просто монотеїстична, як він її називає), традиція, характеризується, перш за все, десакралізацією («звільненням від чар») світу, поділом священного (*sacré*) і святого (*sainte*), торжеством оставленности над повнотою, раціоналізацією життя та її умертвінням. Причина такого явища, на думку автора, полягає в тому, що: «Креаціонізм приділяє основну увагу часу, а не простору: розповідь Книги Буття розгортається тільки в часі і виводить на сцену «історію», яку греки, наприклад, витлумачили б швидше в просторовому сенсі. Крім того, якщо біблійне вчення про

особисту відплату представляється неподоланим, то це відбувається з тієї причини, що «рай» в ній поєднується з *абсолютним минулим* (Едемський сад) або *абсолютним майбутнім* (месіанська ера), в той час як в класичній язичницькій традиції «рай» – це перш за все *місце* (Вальгалла, Єлисейські поля або Тридев'яте царство) і, що ще більш важливо, місце, що не відрізняється докорінно від дійсного світу». Звідси надзвичайно важливе для Алена де Бенуа ставлення до «вкоріненості», яке він ставить в основу своєї «політичної теології». Для Біблії, за його словами, «В кінцевому рахунку значення має тільки місце *призначення*, визначене (як і місце призначення історії) «обіцянкою» Заповіту, а не місце *походження*. Ерец Ізраель – це не місце походження; люди Біблії народилися не в ньому. Ще не будучи завоюваною, Ерец Ізраель є землею даною, виділеною, *обітованою* Яхві. Людина язичництва відчуває місце, в якому народився, через ставлення *синівства*. У нього є «батьківщина-мати». У біблійному єдинобожжі, навпаки, не існує рідної землі, а є тільки кінцева земля, призначена земля, пов'язана не з яким-небудь основним міфом, а з кінцівкою і, особливо, кінцівкою скоріше часовою, ніж просторовою, бо її набуття є необхідною умовою приходу месіанських часів». Ален де Бенуа бачить принципову відмінність між «юдеохристиянством» і «язичництвом» в різному відношенні до простору і часу: «Таким чином, всесвіт в Біблії сприймається як світ без просторових меж, але обмежений у часі, в той час як в язичництві вона сприймається як світ, який безмежний в часі, але в якому людиною проводяться просторові межі». Автор вважає, що поняття і сутність капіталізму, соціалізму, модерну і постмодерну, глобалізації вже закладено в Біблії в самій ідеї «творіння з нічого». У той же час в Біблії, на думку вченого, закладений і глибокий нігілізм: «Сама наша епоха є глибоко юдеохристиянською, незважаючи на те, що церкви і синагоги порожніють; вона є юдеохристиянською таким чином, яким вона сприймає історію, тими істотними цінностями, на які вона спирається». Ален де Бенуа відповідає і на питання про сутність нігілізму. «Нігілізм є наслідком поступового *розкриття* вчення, яке помістило центр ваги життя за межі *дійсного* життя і поступово викрило себе як таке. Крах християнства як справді пережитої колективної віри є самокрахом, неминучість якого викликана тією переоцінкою цінностей, повний розквіт якої ми спостерігаємо сьогодні. Історія «західної» метафізики є історія поступового прагнення християнства в ніщо». Тобто саме нігілізм. Нігілізм як «трансцендація Абсолютно

Іншого» і є, по Алену де Бенуа, «юдеохристиянство», яке зовсім не збігається з «історичним юдеохристиянством» – «першими християнами єврейського походження назаретських палестинських громад». Для обґрунтування такого положення він посилається на відомого теолога Клода Тремонтана, який вважає, що ««Іудаїзм і християнство об'єднуються богослов'ям», (Les problemes de l'atheisme, Seuil, 1972, р. 439), а також Жана Данієла, одна з книг якого носить назву «Теологія юдеохристиянства» (Descle, 1958), де автор підкреслює, що «християнство сприйняло всі нормативні вимоги вселенського значення, які є в Торі».

Таким чином, Ален де Бенуа мимоволі підходить до єврейського питання, що стало настільки гострим після Другої світової війни. В цьому плані автор відштовхується від констатації євреями і юдофілами «християнського антисемітизму» в Європі протягом багатьох століть, а також ідеологами «християнства після Голокосту» – «сучасне прагнення християнських церков реінтегрувати свої витoki і повернутися до свого юдейського коріння». В цьому плані виступає не від єврейської більшості європейців, а від самих європейців. Його висновок не є категоричним, але вельми складним у зв'язку з тим, що причину християнського антисемітизму він пояснює близькістю єврейської віри до віри християнської. Тому поняття «юдеохристиянство» має подвійний стандарт, який включає християнську Європу, яка перейшла по своїй волі під чужу юрисдикцію, і внаслідок цього відмовилася від того, чому вона належала по праву. А з іншого боку, самі євреї, які несподівано виявили себе прикутими до передбачуваного місця свого «звершення» іншою релігією». У зв'язку з цим Ален де Бенуа намагається розвести Європу з Біблією. Замінивши свій основний міф на біблійне єдинобожжя, Європа зробила з іудаїзму своє над-я. Іншими словами Європа стала «антисемітською в тій мірі, в якій вона хотіла стати «Ізраїлем»». Далі йде висновок, що «повернення Європи до її «початкового міфу» було б історично вигідно для *judentum*: «Як кінець антисемітизму може бути покладено відмовою Заходу від домагань на положення *verus Israel*, так і вирішення – позитивне «єврейського питання» може бути досягнуте за допомогою визнання самотності єврейського народу і його права на відмінності без зведення його до положення повністю Іншого або Такого ж».

Таким чином, з такої посилки у вигляді визнання Європою власного початкового міфу повинен бути і висновок у вигляді

прийняття євреями християнства в якості логічного завершення Старого завіту, але за умови «прагнення християнських церков реінтегрувати свої витoki і повернутися до свого юдейського коріння». Ален де Бенуа прямо не висловлюється, що християнство належить євреям по праву, враховуючи і політико-релігійну обстановку в Європі, а також той момент, що так звана «Усна Тора» в значній мірі носить антихристиянський характер. Єврейство не буде приймати християнства, але в той же час буде перешкоджати поверненню Європи до первісного міфу, що могло принести несприятливі наслідки для юдейства в цілому. Існуюча дискусія про первородство здійснюється, вважає автор, в рамках однієї традиції. Хоча Ален де Бенуа і пропонує «цивілізоване розлучення» – цілком по-європейськи, – але воно як «цивілізоване» якраз і неможливе і утопічне.

Глибокою утопією є і можливість повернення до язичництва в формі неоязичництва, тим більше, що справжня сучасність розглядається їм як продовження саме християнської історії з урахуванням того, що зміст сучасного християнства проявляється в усіченому стані. У «Маніфесті за Європейське Відродження», яке асоціація GRECE випустила вже в 2000 році, говориться: «сучасністю можна назвати соціально-історичний, політичний і філософський напрямок останніх трьох століть історії Заходу. Цей напрямок має давнє коріння. При уважному погляді він являє собою секуляризацію положень і перспектив, що містяться в християнській метафізиці, привнесених в світському життю з відсіканням всякого трансцендентного виміру. Насправді зерно мутацій світських ідеологій післяреволюційної епохи міститься в самому християнстві. Індивідуалізм вже присутній в положенні про індивідуальне спасіння та особливих особистих відносинах віруючого з Богом, первинних по відношенню до вкоріненості на землі. Егалітаризм має джерелом ідею про те, що всі люди в рівній мірі мають потребу в спокуті, оскільки всі наділені індивідуальними душами, абсолютна цінність яких розділена між усім людством. Прогресизм народився з ідеї про те, що історія має абсолютний початок і необхідне завершення, а її глобальне розгортання включено в божественний план. І, нарешті, універсалізм являє собою природну проекцію релігії, яка стверджує себе як істина одкровення, призначена для всіх людей і утворююча вимогу з в себе звернення. Все сучасне політичне життя засноване на секуляризованих богословських концептах. І саме ж християнство, що зводиться до статусу однієї з точок зору серед багатьох, стало першою жертвою

руху, запущеного ним же самим: в історії Заходу положення, що містяться у ньому, стали релігією виходу з релігії».

Все викладене Аленом де Бенуа вважає автор про язичництво і християнство носить суто метафізичний, а не політичний, характер і ніяк не зачіпає Церква (в тому числі і католицьку) в тих випадках, коли вона виступає як носій традиційних цінностей і виступає проти американсько-мондіалістського варіанту глобалізації. Тим більше це не відноситься до Православ'я, що є також і з метафізичної точки зору абсолютно іншою духовною реальністю, ніж християнство західне, в тому числі і католицизм. Ален де Бенуа вважає, що, Православ'я онтологічне і набагато більше збігається з тим, що він вважає дохристиянськими уявленнями, воно ближче до традицій слов'янських народів, ніж Римо-католицизм до традицій, наприклад, кельтів. Проводячи поділ між католицизмом і православ'ям, Ален де Бенуа вважає, що якщо «початковий міф Європи» так чи інакше протистойть християнству, то в Росії це не так: її державотворення від Православ'я невіддільне. Росія – інший, ніж Європа, світ, хоча Європі і не чужий, а більш того, здатний допомогти початкової Європі в її новому становленні. Росія – імперська країна за своєю природою, і боротьба з православ'ям як імперіоутворюючою ідеологією призведе до загибелі Росії з невинними згубними наслідками, в тому числі для Європи: в тому, що Православ'я після падіння радянського комунізму – остання опора Євразії. Особливий інтерес проявляє він до старообрядництва як найбільш древнього і найбільш самоадекватного Православ'ю.

Корінь проблеми полягає в тому, що Ален де Бенуа бачить в Росії зовсім інше християнство, ніж в Європі. Але в той же час і європейське християнство для нього не так однозначно, як, скажімо, християнство США, держави, заснування якої цілком ґрунтується на Біблії. Релігійна реформа візантійського імператора Костянтина, вважає він, «майже не мала аналогів у світовій історії»: «Імперія, яка, щоб вижити, змінює свої основи, чийм продовженням буде християнський Захід, приймає чужу національну релігію або, якщо говорити точніше, але цей відтінок нічого, по суті, не змінює, ересь чужий національної релігії. Як би там не було, ясно, що християнізація спричинила за собою процес європейського псевдоморфоза, внаслідок чого стався ряд взаємодій, що породили в кінцевому рахунку гібридну релігійну категорію. Після християнізації Європи ні європейська культура, ні християнство більш не відповідали

своєму корінню і своїй власній «природі». Християнство в певній мірі змінило – принаймні, тимчасово – європейську людину, але, як зауважив в «Занепаді Європи» Шпенглер, європейська людина теж змінила християнство (теж, можливо, тимчасово)».

Ален де Бенуа послідовно проводить ідею повернення Європи до її первісного міфу, що має підтвердження і в тенденціях розвитку сучасної теології, зокрема, у скасуванні літургійних положень, які поділяють християнство та іудаїзм. Цьому сприяє і точка зору щодо початкового міфу без розгляду зовнішніх і внутрішніх причин його вкорінення в європейському просторі: «роздум про укоріненні християнства в Європі не може обійтися без дослідження причин – не тільки зовнішніх, а й внутрішніх – цього вкорінення (Що в європейській свідомості сприяло його наверненню?) Ми також не повинні забувати те, що християнство саме значно змінювалося і що з точки зору історії та соціології існує не одне, а кілька християнств. Що стосується нас, то ми прекрасно усвідомлюємо різницю між егалітарним і підривним християнством перших століть і (відносно) конструктивним християнством Середньовіччя, в значній мірі пофарбованим язичницької органічності. Очевидно, що християнство четвертого століття вже не є тим християнством, яке пробуджувало лють Цельса». При цьому дуже важливо і подальше зауваження: «Подібне розходження є не тільки діахронічним: два різновиди завжди існували в очевидно різних співвідношеннях в історії християнства; в певній мірі вони відповідають подвійному образу Ісуса в пауліністській теології: страждачого та приниженого і славного та тріумфуючого».

Таким чином, автором виділяється два християнства, пов'язаних з відмінністю не тільки чисто геополітичною – Схід і Захід, море і суша, але й відмінність проявляється на онтологічному і метафізичному рівнях. Західне християнство, виходячи з цих передумов, це християнство Боголюдини Христа, який страждає та принижений, а східне (Православ'я) – християнство Боголюдини Христа Воскреслого і тріумфуючого (Спас-в-Силах). Ален де Бенуа в цьому плані використовує вираз Ніцше про те, що головна відмінна ознака язичництва від християнства – це «величне Так світу». Але «величним Так світу» є і православне шанування Христа Воскреслого, Красної Пасхи, і воно онтологічно збігається з тим, що і Ніцше і де Бенуа називають «язичництвом». Зовсім не точно в сенсі релігієзнавства, але цілком точно з «язичницької» точки зору, якщо «мову» ми розу-

міємо як «народ». Не випадково головним християнським святом на Заході є Різдво, а вершиною богослужбового кола – Страсна Седмиця, а на Сході і те, і інше з'єднується в Красному Великодні – «святі Свят та Торжестві торжеств».

Ключовим питанням, з точки зору Алена де Бенуа, є стара суперечка всередині російського старообрядництва. В середині XIX століття в зв'язку зі спробами ряду членів так званої Білокриницької згоди (нині Російська Православна Старообрядницька Церква) з «панівною» Греко-Російською Церквою, видатний вчений Іларіон Кабанов (ксенос) написав схвалене більшістю старообрядницьких архієреїв так зване «Окружне послання», в якому він доводив догматичну єдність двох розколотих частин Російського Православ'я. Ряд членів згоди, включаючи архієреїв, відмовився визнати це Послання. Їх стали називати «неокружниками». Основою їх поглядів було твердження, що розп'ята і воскресла Боголюдина Ісус Христос не має ніякого відношення до теж розп'ятого на хресті іудейському пророку і вчителю Ісусу, якому, на їхню думку, поклоняються ніконіани та католики. Цілком очевидно, що з точки зору повноцінного Православ'я ця думка є ересю, тобто порушенням Символу віри. Однак будь-яка ересь завжди є абсолютизацією якоїсь духовної і навіть метафізичної реальності, на яку вона вказує самим своїм існуванням.

«Неокружницька» проблематика впливає з дискусії про так званий «тилатовий титл» – ІНЦЮ (Ісус Назарянин, Цар Юдейський), або INRI – замінив після розколу традиційне російське ІсХсЦС – Ісус Христос Цар Слави. Одночасно в богослов'ї виникли латинські концепції лінійного історичного часу, які панували з часів блаженного Августина. Прийняття Заходом історичної долі історичного Ісуса спричинило за собою невроз Заходу, а після Никонівської реформи і Росії.

Кінець християнської історії це і кінець так званого «екклесіастичного циклу», кінець Церкви *історичної*, яка не може не самоскасуватися. Історичний Христос вмирає разом з народженим їм Заходом. Сьогодні ми присутні при смерті історичного Ісуса Христа розп'ятого, при кінці історичного християнства, яке дійсно вмирає від сил, викликаних до життя їм же самим. Про те свідчать навіть і події в нашій Церкві, яка теж самоскасовується.

У своїх роботах і виступах Ален де Бенуа багато уваги приділяв сучасній глобалізації і виділенню центрів сили в новому світовому

порядку. Він відзначав, що сучасне людство живе в умовах глобалізації, у якій він виділяв три основні причини. Перша з причин – це крах Радянського Союзу, радянської системи. В епоху Радянського Союзу світ був розділений на дві частини, тому не можна було говорити про глобалізацію, і саме тому одним з парадоксальних і непередбачених наслідків краху Радянського Союзу стала можливість глобалізації. Іншими факторами, що супроводжують глобалізацію, була, звичайно ж, глобалізація засобів поширення інформації, технологій і фінансових ринків. Спочатку глобалізацію можна було б розглядати як певне завершення циклу епохи модерну.

Можна по-різному характеризувати цикл, який ми називаємо. В епоху модерну він відзначає зближення п'яти великих процесів. Перший процес – це індивідуалізація, що означає підйом, розширення індивідуалізму на шкоду єднанню спільності. Другий процес – масифікація, тобто стирання різних диференційованих способів життя і прийняття все більшою кількістю людей стандартизованих способів життя. Третій процес можна було б назвати десакралізацією, відмова від великих метафізичних наративних систем на користь чисто наукових інтерпретацій світу. Четвертий процес – це раціоналізація способу життя, тобто використання інструментального та домінування інструментального розуму. Останній, п'ятий, процес – це універсалізація, тобто планетарне розширення одних і тих же систем мислення та цінностей.

Таким чином, вважає Ален де Бенуа, глобалізацію можна розглядати як завершення зближення п'яти перерахованих основних світових процесів. Наслідком такого зближення є технологічна, економічна і комерційна, торгова уніфікація Землі. Сьогодні під впливом глобалізації і ліберальних ідей Земля прагне до створення єдиного ринку, який має вельми широке значення. Всі соціальні відносини могли б аналізуватися з точки зору ринку. І в цьому сенсі глобалізація означає прихід і царювання «економічної людини». Природно, тут треба враховувати всі перетворення, які можуть статися з точки зору символічних уявних понять. Тобто все більше людину зводять до виконання однієї єдиної ролі – виробник-споживач. І взагалі саме поняття цінності зводиться до жорстко обмеженого поняття комерційної цінності. І все, що не може бути розраховано, все, що не може бути оцінено в термінах рентабельності, вважається просто неіснуючим.

Ален де Бенуа констатує певний парадокс, який полягає в тому, що комуністичний марксизм вважав, що він захищає матеріалістич-

ну філософію, але ліберальний капіталізм виявився набагато більш ефективним, ніж комунізм, в поширенні матеріалізму. Він поширює його не за допомогою філософії, а на основі повсякденного життя, за допомогою тих же звичаїв. Насправді лібералізм можна було б назвати «практичним матеріалізмом».

Ален де Бенуа аналізує наслідки ліберальної глобалізації. Перший наслідок – це гомогенізація на планетарному рівні, тобто створення однорідних образів і способів життя, уніформізація поведінки на шкоду народній культурі, скорочення людського розмаїття. Це можна було б назвати поширенням і розширенням ідеології «однаковості», «того ж самого» тобто сукупності різних релігійних і нерелігійних ідей та доктрин, в рамках яких людина є однією і тією ж всюди, і, таким чином, ця людина повинна всюди створювати одні і ті ж політичні та культурні системи на шкоду різноманітності культур народів, націй, їх способів життя. Одночасно з цим ми бачимо, як в планетарному масштабі засновується товариство наглядку, тобто створюється ціла серія методів і технологій, які дозволяють відслідковувати поведінку людей, перевіряти, чи не відхиляються люди від норм. Сюди можна віднести контроль за спілкуванням, починаючи з прослуховування телефону, і закінчуючи встановленням систем відеоспостереження. Крім того, це використання різних електронних методів стеження, які дозволяють визначати, де люди перебувають, чим вони займаються, які їхні смаки, заняття і т.д., і т.п.

Другий парадокс. Саме найбільш розвинені з технологічної точки зору суспільства сьогодні мають у своєму розпорядженні цілий арсенал засобів здійснення шпигунства за співгромадянами, які не мав жоден тоталітарний режим в минулому. І зараз вже можна говорити про планетарний характер цього явища. Йдеться про західну ідеологію, яка зародилася в чітко визначений момент розвитку західного суспільства, і з самого початку абсолютно несправедливим чином подавала себе як якась універсальна ідеологія. І саме з цієї точки зору глобалізацію можна назвати формою неоколоніалізму. І саме в цьому сенсі глобалізація означає також скасування або руйнування часу і простору. Про скасування часу можна говорити тому, що все, що відбувається в якийсь певний момент в певній точці планети, вмить стає відомо в інших місцях планети, тобто можна говорити про якийсь «нульовий час». І так само можна говорити про скасування або руйнуванні простору, тому що глобалізація – це якраз руйнування кордонів простору. Варто сказати, що глобалізація

– нове явище оскільки вперше створено світ, що не має чогось зовнішнього. В епоху комунізму був зовнішній світ, тому що був блок комуністичних країн, але всі знали, що був ще зовнішній світ, тобто країни, які комуністичними не були. Але глобалізація, за визначенням, – це вся Земля і, відповідно, ніякого зовнішнього світу більше не існує.

Глобалізація – це кінець епохи модерну, символічною датою якої є 89-91 роки – падіння «Берлінської стіни» та розпад Радянського Союзу. Ці роки завершили історичний цикл, який історики називали епохою модерну, коріння якого сягають, принаймні, до епохи Середньовіччя, символом якої є дата Вестфальського договору (1648 рік), коли було покладено початок великої політичної епохи держави націй, епохи великих ідеологій.

Нинішній період розвитку людства – це епоха постмодерну, коли держави націй вже не є центральною фігурою. Це час таких політичних одиниць, які є і більш дрібними, і одночасно більшими. З одного боку, це локальне місце, з іншого боку – глобальне. Наприклад, в Західній Європі сьогодні знову виникають невеликі об'єднання, і одночасно виникають логіки, які далеко виходять за рамки держав націй, які ми можемо назвати неоімперіалістичними або навіть континентальними. Епоху постмодерну можна назвати світом мереж. Найбільш очевидна модель – це, звичайно, Інтернет, який створює й інші мережі. Але є велика різниця між мережами і асоціаціями або організаціями класичного типу. Класичні організації або асоціації утворювалися зверху – завжди був центр і периферія навколо. А в мережах немає центрів, все одночасно є і центром, і периферією. Логіка мереж має вірусний характер. І ви бачите самі, що саме це поняття «вірус», сьогодні набуло зовсім іншого значення. Я маю на увазі різні нові епідемії, віруси: СНІД, наприклад, а також віруси, які поширюються в Інтернеті. До речі, сама інформація сьогодні поширюється як вірус.

Ще одна характеристика або риса глобалізації ввела нову форму діалектики. З одного боку, це прагнення об'єднати Землю. З іншого боку, це прагнення до уніфікації наштовхується на дуже сильний опір, і дуже часто це виливається в різні форми шовінізму. Тому глобалізація – це не тільки уніфікація. Це і фрагментація, роздробленість, яка є наслідком цієї уніфікації. І ось в цьому концепті саме поняття боротьби і війни теж трансформується. Раніше, в епоху «холодної війни», співвідношення сил все-таки прагнуло до встанов-

лення якоїсь рівноваги. Сьогодні ж ми бачимо домінування асиметрії. Багато війн є асиметричними, тобто, існують дуже потужні, могутні армії, яким протистоять нові форми міжнародного тероризму.

Глобалізація сьогодні постає у вигляді безспірного руху, якому не можна чинити опір. Однак у неї є слабкі моменти, де вона беззахисна. І ця вразливість пов'язана з визначенням глобалізації. Все, що підпорядковане глобалізації вразливе, тому що воно саме глобалізоване. І ось в цьому контексті глобалізації, коли все відбувається в нульовий час, локальна криза моментально трансформується у всесвітню. Ось зовсім недавній приклад – це фінансова криза, що сталася минулої осені. Криза почалася в Сполучених Штатах і стала поширюватися як вірус, який уразив економіки інших країн. Тобто, з одного боку, тут ви бачите планетарну глобалізацію – поширення вірусу в планетарних масштабах. Але при цьому я змушений сказати, що глобалізація – це факт, це загальні рамки історичного моменту, в якому ми живемо. Тому зараз абсолютно утопічно бажати повернутися до попередньої епохи, епохи, яка передувала глобалізації. Але ось те, що можна змінити – це зміст глобалізації, спосіб організації глобалізації.

Карл Шмітт, німецький юрист, говорив про «номос Землі». «Номос Землі» – це загальний порядок в світі. І до теперішнього часу можна говорити про те, що були три основні номоси. Перший номос – це антична і середньовічна цивілізації. Це були автаркічні цивілізації, більш-менш самодержавні зі спробою імперського єднання, чи то Римська імперія, Німецька, Візантійська або, нарешті, Російська імперія. Друга епоха або другий номос Землі – це епоха держав націй, епоха модерну. Цей період завершився двома великими світовими війнами. І, починаючи з 45-го року, ми бачимо, як з'являється третій номос Землі – це біполярний світ, порядок, який зруйнувався зовсім нещодавно зі зникненням Радянського Союзу.

І яке ж найважливіше питання стоїть сьогодні? Сьогодні це питання стоїть так: куди ми рухаємося – до уніполярного (однополярного) або ж багатополарного світу? Ален де Бенуа вважає, що різноманітність людства і становить його багатство. Тобто співіснування різних культур, різних народів в різних країнах – це величезна перевага. Всі ці культури необхідні.

Нова сучасна консервативна парадигма продиктована імперативом, який вимагає збереження різноманітності в світі. Навіть в епоху третього номосу Землі, тобто в епоху «холодної війни», світ був роз-

битий на дві частини на підставі ідеологічних критеріїв. Був комуністичний блок і інші країни. Сьогодні ж ці ідеологічні відмінності зникли або, принаймні, стали менш явними. Але повертаються закони геополітики. Це не нові закони, але раніше вони просто були кілька завуальовані ідеологічними чинниками. Один з найбільш значущих законів геополітики – це протиставлення землі і моря. Тобто протистояння між силами телурократичними і таласократичними. Це протистояння між континентальними і морськими державами. Абсолютно очевидно, що могутньою морською державою сьогодні є Сполучені Штати, головний центр капіталізму і ліберальної ідеології. А ось потужним континентальним об'єднанням, звичайно, є Євразія, в якій є дві складові. З одного боку, це Західна Європа, а з іншого – Росія з природною зоною впливу.

З точки зору Алена де Бенуа, сьогодні в світі є три потужні центри – США, Росія та Китай. Західна Європа не є потужним політичним центром, вона являє потужну комерційну, торгову силу, другу в світовій економіці. Політично Західна Європа не існує як сила, тому що вона не осмислює ні світ, ні номос Землі. Ось уже кілька десятиліть Європа намагається створити себе, побудувати себе, але їй це повністю не вдається. На шляху створення, будівництва єдиної Європи було зроблено багато помилок. Першою помилкою на даному шляху було прагнення відразу ж створити Європу економічну, Європу комерційну на шкоду політичній і культурній. Вважали, що якщо вдасться створити економічну Європу, то вона магічним чином трансформується в Європу політичну. Але сьогодні вже всі побачили, переконалися, що це було не так. Другою помилкою було намагання створити Європу без народів Європи. Третя помилка – це спроба створити Європу зверху технократичним і бюрократичним чином, а не знизу, тобто з основ. Четверта помилка – це те, що Європа віддала пріоритет розширенню Європи, а не поглибленню її політичних структур. «Єдина» Європа стала створюватися занадто поспішно. Так Європейський союз занадто швидко приєднав держави Центральної і Східної Європи, які ще, може бути, себе і не усвідомлювали як приналежні до Європи. Їх справжнім прагненням було бажання почати отримувати гроші і встати під захист Сполучених Штатів.

Ніколи не були чітко визначені кінцеві цілі створення цієї єдиної Європи. Її створення могло здійснюватися в двох напрямках, причому, можливо, навіть діаметрально протилежних. Перший

варіант створення єдиної Європи – це створення великої зони вільних обмінів. Така Європа могла б відкритися в сторону Атлантики і не мати жорстких кордонів. Це ліберальні західні перспективи. Другий же напрям передбачає, що Європа і Захід – це зовсім не одне і те ж. Ця перспектива полягає в створенні потужної і автономної Європи, межі якої будуть чітко визначені геополітикою, і ця Європа повинна стати цивілізаційною та культурної моделлю і одночасно полюсом регулювання процесів глобалізації. Глобалізація визначає сучасну епоху. Це явище, яке ставить дуже серйозні проблеми – не тільки економічні, але і політичні, ідеологічні. Але глобалізація в тому вигляді, в якому вона здійснюється сьогодні, не є наша обов'язкова доля. Є й інша глобалізація, яка могла б бути орієнтована на відмінності, на диверсифікацію, а не на уніфікацію, і яка була б спрямована на те, щоб зберегти народи, їх культури, а не на те, щоб їх заперечувати. Така глобалізація не спиралася б виключно на економічні та торговельні параметри і цінності. В цьому плані важлива континентальна перспектива, в якій Європа потребує сильної, автономної і вірної своїм традиціям Росії.

Метою США в 90-ті роки минулого століття було відсікання від Росії її природних союзників, скориставшись кінцем комунізму. Творці нинішньої Європи намагалися наблизити Західну Європу до Сполучених Штатів і відірвати східні країни від Росії, відрізати країнам Центральної та Східної Європи зворотний шлях до об'єднання, возз'єднання на політичній основі.

Ален де Бенуа, використовуючи положення теорії Хантінгтона про зіткнення цивілізацій, розподілі Європу на дві частини, підкреслює, що єдиної Європи не існує. Є Західна Європа, яка єдина зі Сполученими Штатами, разом з якими формує певне ціле, і є Православ'я, православні країни, а це вже зовсім інше. Православний світ представляє окрему сукупність, частину того, що називається континентом. І насправді Західна Європа знаходиться набагато ближче до православного світу, ніж до Сполучених Штатів, причому як по своїй історії, за своїми цінностями, так і за своїми інтересами. І мета ізолювати Росію, зробити її нешкідливою, звичайно ж, була. Таким чином, США збиралися боротися не тільки з комунізмом, а взагалі з будь-яким суперником, який міг би представляти для них загрозу.

Таким чином, Ален де Бенуа представляє великий інтерес для українського читача в зв'язку з тим, що саме зараз проблема ідентичності, проблема власної системи цінностей і збереження власно-

го «я» стоїть особливо гостро. Народи, культури, держави цілими блоками стоять перед викликом глобалізації. Не можна обговорювати поняття консервативних цінностей або ідентичності, відволікаючись від контексту глобалізації.

In the article, the author analyzes the geopolitical views of Alain de Benoit on the relationship between the role, history, values, spatial and temporal boundaries of Europe and the West. Determines the common and distinct factors of the development of Christianity of the West and the Oriental type, as well as paganism. The author analyzes the four epochs that took place in his development of humanity and details in a modern epoch – the postmodern era. He examines the origin and development of globalization and its implications for the modern world. Justifies the prospects of co-operation between Europe and Russia.

Keywords: Alain de Benoit, Jewish Christianity, paganism, globalization, geopolitics.

УДК 321.01:342.228

Мамонтова Е.В., НУ «ОЮА»

ПСЕВДОМОРФОЗ ЯК ТЕХНІКА СИМВОЛІЗАЦІЇ У ДЕРЖАВОТВОРЧІЙ ПРАКТИЦІ ДОБИ ВІДРОДЖЕННЯ

Досліджується місце та роль символічного виробництва у державотворчій практиці доби Відродження. Розкривається його специфіка у контексті сучасних тенденцій домінування технік інформаційного впливу на розвиток суспільства. Показано, що сьогодні інформаційне протистояння проявляється у двох просторових вимірах: як війна у кіберпросторі і війна у просторі смислів. Перша є наслідком технологічного прогресу, друга визначається як війна контенту та боротьба за контроль над каналами його розповсюдження. Одним з потужних засобів розповсюдження контенту у політиці є символізація смислів як перетворення на символ будь-якої дії, що свідомо здійснюється суб'єктом. Даний феномен досліджується на прикладі політико-культурних практик італійського Відродження. Аргументовано, що космополітизм гуманістичного світогляду, відмова від національного елементу у формуванні нової картини світу, фокусування на античності як ключовому джерелі символічного оновлення духовного та соціально-політичного просторів, що набуло характеру псевдоморфозу, значно загальмували націє державотворчі процеси у Середземноморському регіоні Європи.